

Redakcja naukowa
Anna Pawlak, Beata Skwarek,
Justyna Stadniczeńko, Oksana Petrenko

**W TROSCIE O ROZWÓJ I BEZPIECZEŃSTWO DZIECKA
WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE
ASPEKTY SPOŁECZNO-PRAWNE**

WYDAWNICTWO
AEH

**W trosce o rozwój i bezpieczeństwo dziecka
we współczesnym świecie.
Aspekty społeczno-prawne**

Redakcja naukowa:

Anna Pawlak, Beata Skwarek, Justyna Stadniczeńko, Oksana Petrenko

Legnica – Warszawa 2022

Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie

Publikacja finansowana ze środków Firm GATES POLSKA Sp. z o. o.,
Legnicka Specjalna Strefa Ekonomiczna S.A., Koleje Dolnośląskie S.A.

Recenzenci:

prof. dr hab. Joanna Konarska
prof. dr hab. Olga Suchomlińska

Copyright © 2022 by Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie
Copyright © 2022 by Collegium Witelona Uczelnia Państwowa

Projekt okładki:
Zbigniew Gol

Collegium Witelona Uczelnia Państwowa
ul. Sejmowa 5 A, 59-220 Legnica
tel. 76 723 22 80 do 83
uczelnia@collegiumwitelona.pl
www.collegiumwitelona.pl
www.wydawnictwo.collegiumwitelona.pl

Korekta, skład i łamanie:
Krystyna Gajaszek, Waldemar Gajaszek
Stowarzyszenie „Wspólnota Akademicka”
ul. Sejmowa 5 A, 59-220 Legnica
tel. 76 723 21 20, tel./fax 76 723 29 04
www.wa.legnica.edu.pl

ISBN 978-83-66552-55-5

Wydawnictwo
Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej
ul. Okopowa 59
01-043 Warszawa

Spis treści

Table of contents	7
Słowo od redaktorów	11

Część I

RODZINA I DZIECKO

Jacek Sobczak, Ksenia Kakareko

Konstytucyjne prawo rodziców do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego oraz religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniemami	15
--	----

Stanisław Leszek Stadniczeńko

Błędne rozumienie osobowej natury człowieka i uwarunkowania destrukcyjne rodziny we współczesnej cywilizacji	39
--	----

Marek Michalak

Zagrożenie praw dziecka podczas pandemii koronawirusa	57
---	----

Жанна Стельмашук, Надія Гринькова, Аліна Ваколюк

Відповідальне батьківство: теоретичні аспекти	69
---	----

Тетяна Ципан

Соціально-правові та педагогічні основи виховання дітей у сім'ї	85
---	----

Ольга Павелків

Сімейне виховання в системі освіти Японії	109
---	-----

Оксана Петренко

Ідеї дитиноцентризму в зарубіжній педагогічній теорії: актуалізація проблеми вільного виховання	131
---	-----

Сергій Петренко

Оволодіння цифровою грамотністю і безпека дітей в цифровому просторі: актуалізація проблеми	155
---	-----

Część II

SZKOŁA I BEZPIECZEŃSTWO UCZNIÓW

Ольга Поліщук, Юлія Шалівська

Особливості формування моральних переконань учнів в умовах
 нової української школи 183

Роман Павелків, Іванна Хомич

Психологічні передумови розвитку суспільно значущої поведінки
 в молодшому шкільному віці 200

Інна Петренко

Вимоги до формування безпечного простору шкільної кімнати
 початкової школи у контексті Концепції Нової української школи 217

Віталій Павелків, Катерина Павелків, Віктор Панасюк

Психолого-педагогічні умови попередження ризикованої поведінки
 у учасників молодіжних субкультур 227

Людмила Баліка

Теоретичні основи формування культури екологічної поведінки
 учнів початкової школи засобами інтерактивних технологій 241

Katarzyna Sępowicz-Buczko, Stefania Kozłowska

Bezpieczeństwo w serwisach społecznościowych w opinii uczniów
 liceum ogólnokształcącego 265

Світлана Бричок

Теоретичні основи проблеми виховання культури безпеки
 життєдіяльності здобувачів вищої педагогічної освіти 289

Віта Боса

Підготовка майбутніх філологів в Україні засобами сучасних
 інформаційно-комунікаційних технологій: методологія проблеми 309

Łukasz Trzeciak

Polskie regulacje prawne dotyczące kierowania hulajnogą elektryczną
 i urządzeniem transportu osobistego przez dzieci 329

Część III

ASPEKTY SOCJALNO-PRAWNE

Elżbieta A. Maj	
Socjalna ochrona dziecka w perspektywie podstawowych praw człowieka	339
Larysa Gajewska, Natalia Pobirchenko, Beata Skwarek	
Praca socjalno-wychowawcza z rodziną we współczesnych warunkach: kontekst polsko-ukraiński	349
Наталія Коляда	
Дитячий рух у просторі соціального життя	363
Любов Нечипорук	
Соціальна робота з безпритульними дітьми	375
Григорій Пустовіт	
Теоретико-прикладні засади соціального захисту дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти	391
Світлана Щудло, Ірина Мірчук, Оксана Зелена	
Небезпеки вільного часу у підліткових практиках у період пандемії COVID-19 (на матеріалах міжнародного соціологічного проєкту)	413

Część IV

GŁOS STUDENTÓW

Marta Olszewska	
Andrzej Frycz Modrzewski o roli wychowania człowieka	429
Катерина Попова	
Когнітивний і виховний потенціал полікультурної освіти	439
Ірина Поліщук	
Т. Д. Дем'янок про роль громадських організацій у системі превентивного виховання дітей	453
Informacje o autorach	465

Table of contents

A word from the editors	11
-------------------------------	----

Part I

FAMILY AND CHILD

Jacek Sobczak, Ksenia Kakareko

The constitutional right of parents to provide their children with a moral and religious upbringing and teaching in accordance with their convictions	15
---	----

Stanisław Leszek Stadniczeńko

The erroneous understanding of the personal nature of man and the conditions for the family destruction in modern civilization	39
--	----

Marek Michalak

Threats to children's rights during the coronavirus pandemic	57
--	----

Zhanna Stelmashuk, Nadiya Hrynkova, Alina Vakoliuk

Responsible attitude: theoretical aspects	69
---	----

Tetiana Tsipan

Socio-legal and pedagogical basis raising children in the family	85
--	----

Olha Pavelkiv

Family education in japan's education system	109
--	-----

Oksana Petrenko

Ideas of child centrism in foreign pedagogical theory: actualization of the problem of free upbringing	131
--	-----

Serhii Petrenko

Digital literacy and child safety in the digital space: actualizing the problem	155
---	-----

Part II

SCHOOL AND PUPIL SAFETY

Olga Polishchuk, Yulia Shalivska

Features of formation of moral beliefs of students in the conditions
of the new ukrainian school 183

Roman Pavelkiv, Ivanna Khomych

Psychological prerequisites for the development of socially significant
behavior in primary school age 200

Inna Petrenko

Requirements for the formation of a safe space of the school room
of primary school in the context of the concept of the new ukrainian school 217

Vitaliy Pavelkiv, Kateryna Pavelkiv, Viktor Panasiuk

Psychological and pedagogical conditions of risky behavior prevention
of youth subcultures participants 227

Lyudmila Balika

Theoretical fundamentals of formation of culture of ecological behavior
of primary school students by means of interactive technologies 241

Katarzyna Sępowicz-Buczko, Stefania Kozłowska

Security in social networking services in the opinion of students
from the general secondary school 265

Svitlana Brychok

Theoretical essentials of the problems of the upbringing of the culture
of life safety of applicants of higher pedagogical education 289

Vita Bosa

Preparing future philologists in ukraine with the use of modern information
and communication technologies: a methodology of the problem 309

Łukasz Trzeciak

Polish legal regulations regarding the driving of an electric scooter
and personal transport device by children 329

Part III**SOCIAL AND EDUCATIONAL ASPECTS**

Elżbieta A. Maj	
Social protection of a child in terms of fundamental human rights	339
Larysa Gajewska, Natalia Pobirchenko, Beata Skwarek	
Social and educational work with the family in contemporary conditions: the polish-ukrainian context	349
Nataliia Koliada	
Children's movement in the space of social life	363
Nechiporuk Lyubov	
Social work with homeless children	375
Hryhorii Pustovit	
Theoretical and applied principles of social protection of children and student youth in extracurricular education institutions	391
Svitlana Shchudlo, Iryna Mirchuk, Oksana Zelena	
Dangers of free time in adolescent practices during the covid-19 pandemic (On the international sociological project)	413

Part IV**STUDENTS' VOICE**

Marta Olszewska	
Frycz Modrzewski – the Role of (Human) Upbringing	429
Kateryna Popova	
Cognitive and educational potential of multicultural education	439
Iryna Polishchuk	
T.D. Demianyuk on the role of non-governmental organizations in the system of preventive education of children	453
Information about the authors	465

Григорій Пустовіт

Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти.
ORCID: 0000-0001-7754-0249
e-mail: h.pustovit@gmail.com

Теоретико-прикладні засади соціального захисту дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти

РЕЗЮМЕ

Проведено теоретичний аналіз педагогічної теорії та узагальнення педагогічного досвіду у сфері позашкільної освіти щодо обґрунтування та характеристики теоретичних і прикладних основ соціального захисту дітей та учнівської молоді в закладах позашкільної освіти. Розкрито сутність та характеристику провідних теоретико-прикладних конструкцій методологічної основи вирішення проблеми соціального захисту дітей та учнівської молоді в закладах позашкільної освіти.

Ключові слова: позашкільна освіта, заклади позашкільної освіти, діти та учнівська молодь, соціальний захист, соціальна адаптація та соціалізація, творче освітнє середовище.

Постановка проблеми

В умовах сучасних соціальних, економічних та освітніх реформ, демократизації українського суспільства й гуманізації освіти на всіх рівнях її здійснення в державі «... значно підвищився попит дітей та їхніх батьків на додаткові освітні послуги, які загальноосвітня школа задовольнити не в змозі. Вирішення цього завдання передбачає насамперед створення комфортного для дитини освітньо-виховного поля, відкритої для неї системи соціалізації як найбільш демократичного та гнучкого засобу залучення закладу освіти, сім'ї та громадськості до співпраці у вихованні, розвитку і соціалізації дітей і підлітків. Саме така концептуальна ідея є основою освітньої діяльності закладів позашкільної освіти, що покликані сприяти соціальній адаптації, а у подальшому соціалізації зростаючої особистості до реалій життя»¹.

Сучасний комфортний і дружній до дитини творчий освітній процес закладів позашкільної освіти за свою сутність і змістом є екстраполяцією провідних нормативно-правових документів в галузі освіти, таких як Закони України «Про освіту»², «Про позашкільну

---

¹ Біла книга національної освіти України, Т. Ф. Алексеєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.]; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя; НАПН України, Київ: Інформ системи, 2010, 342 с., С. 164.

² Закон України «Про освіту» від 5.09.2017 р. № 2145-VIII. URL, http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html, дата звернення: 22.12.2021 р.

освіту»³; «Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті»⁴; «Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні»⁵; «Концепції нової української школи»⁶; «Концепції позашкільної освіти і виховання»⁷.

На підставі цих документів є всі підстави для обґрунтування сутності змісту ключових теоретико-прикладних підходів як до побудови комфортного для дитини будь-якого віку творчого освітнього середовища закладів позашкільної освіти, так і процесів її соціальної адаптації та соціалізації до викликів і загроз сучасного українського соціуму.

Перший з них вибудовується на розумінні процесу соціалізації зростаючої особистості як екстраполяції культурно сформованих цінностей, моральних норм поведінки та діяльності, що характерні для сучасного розвитку українського суспільства. Тим самим, якісною ознакою таких процесів стає міжпокоління трансформація моралі, культури, історії і традицій як «передача у спадок наступним поколінням» усіх прикмет конкретній культурі, усіх народів які проживають на теренах України сьогодні, їх особливостей. У такому контексті процеси соціального захисту дітей в закладах позашкільної освіти завдяки їх соціальній адаптації та соціалізації у цілому розглядається нами як процес входження зростаючої особистості в споконвічно сформовану культуру свого народу, «...а сам термін можна замінити поняттям інкультурації»⁸.

Наступним теоретико-прикладним підходом до вирішення проблем соціального захисту дітей різного віку в закладах позашкільної освіти є саме створення комфортних умов для засвоєння ними «...різних модусів соціального досвіду через залучення вихованців закладів позашкільної освіти до мотиваційних та когнітивних процесів, наслідком яких є трансформація зовнішні соціальних впливів у внутрішні її переконання»⁹. Тим самим, можемо констатувати, що в сучасному комфортному для дитини освітньому середовищі цих закладів освіти здійснюється успішне і цілеспрямоване засвоєння ними «...суспільно визнаних морально орієнтованих моделей поведінки, вчинків і діяльності, що забезпечують формування життєво важливих цінностей, завдяки самодетермінації її потреб і мотивів, інтересів і бажань, що можуть розглядатись як показники особистісної зрілості індивіда»¹⁰.

³ Закони України «Про позашкільну освіту» Закон «Про позашкільну освіту» №1841-III, із змінами від 06 червня 2005 р. URL: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_03/202, дата звернення: 22.12.2021 г.

⁴ *Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті*: затв. указом Президента України від 17.04.2002 р., № 347, „Освіта” 2002, 24 квіт.–1 трав., С. 2–16.

⁵ *Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні*, Освіта України, № 4, (від 3.12. 2004 р.), С. 6–10.

⁶ *Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи*, М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>, дата звернення: 17.11.2021 г.

⁷ *Концепція позашкільної освіти*, „Інформаційний збірник Міносвіти України” 1997, № 7, С. 22–32.

⁸ *Формування ціннісних орієнтирів навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах: монографія*, за ред. В. В. Мачуського, Київ: Видавництво «Сталь», 2017, 220 с.

⁹ І. Д. Бех, *Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія*, Київ – Чернівці: «Бу-крек», 2018, 320 с.

¹⁰ Г. П. Пустовіт, *Ціннісні виміри сучасної позашкільної освіти*, „Нова педагогічна думка” 2020, № 2, С. 150–164.

У логічному взаємозв'язку з попереднім підходом є наступний, який за змістом і спрямуванням є всі підстави розглядати як прогностичний. Тобто, саме той, що характеризує можливі і бажані результати соціальної адаптації та соціалізації зростаючої особистості до викликів і загроз сучасного соціуму. Насамперед ці процеси безпосередньо пов'язані з суттєвими змінами, що мають відбутись у структурі й сутності «Я-концепції» зростаючої особистості, саме ці зміни є провідними у пошуку доцільного співвідношення між уже «...сформованими ціннісними орієнтаціями й ціннісними ставленнями та відповідними змінами власної соціальної ролі в учнівсько-педагогічному колективі закладу позашкільної освіти, у найближчому оточенні однолітків, у відношеннях з батьками й іншими дорослими, ставленнях до оточуючого світу. Ефективність цих процесів залежить від інтенсивності усвідомлення вихованцями закладів позашкільної освіти сучасної системи цінностей українського суспільства, котра в останні роки зазнала значних трансформаційних змін»¹¹.

Інший, четвертий важливий теоретико-прикладний підхід до соціального захисту дітей на всіх етапах їхнього онтогенезу в закладах позашкільної освіти полягає «...у трансформації авторитарної педагогіки у педагогіку толерантності, де б шанувалась особистість кожного учня, а навчання і виховання відбувалися відповідно до природних здібностей і психологічних особливостей кожної дитини...»¹².

Тоді п'ятим сучасним теоретико-прикладним підходом до соціального захисту дітей різного віку у цих закладах освіти є створення комфортних умов для їхнього самостійного визначення й обґрунтування (не виключаємо, що цей процес може здійснюватися і за допомоги, консультування, супроводу педагога, батьків чи інших дорослих) у власній свідомості подальшого життєвого шляху. Провідним у цих процесах є визнання індивідом значущості для нього особисто сьогодні, а отже і у майбутньому сформованих знань, ціннісних орієнтирів, власне вироблених умінь і практичних навичок успішної взаємодії з оточуючим світом та визнання себе його частиною.

Аналіз останніх досліджень з проблеми

Теоретико-методичні та прикладні основи сучасної позашкільної освіти в Україні (неформальної освіти), у свою чергу, визначення й обґрунтування концептуальних положень, провідних наукових напрямів і підходів реформування змісту, форм і педагогічних технологій знайшли своє відображення у наукових працях В. Береки, О. Биковської, А. Бойко, В. Вербицького, О. Литовченко В. Мачуського, Р. Науменко, Г. Пустовіта, Т. Сущенко; зокрема теоретичні і прикладні засади організації соціальної адаптації та соціалізації учнів у закладах позашкільної освіти знайшли розкрито наукових працях Л. Ковбасенко, О. Литовченко, Т. Первушевської, О. Шамрай та ін.; взаємодія закладів позашкільної освіти з сім'ями вихованців відображена в наукових працях М. Ворон, Н. Клокар, В. Марченко, І. Мачуської, Т. Сорочан; теоретичні розробки і методичні рекомендації щодо вдосконалення змісту позашкільної освіти стали

¹¹ Г.П. Пустовіт, *Теоретико-прикладні конструкти соціально-педагогічної роботи з учнями у закладах позашкільної освіти*, „Соціальна робота і соціальна освіта. УДПУ ім. Павла Тичини” 2018, Вип. 1, С. 6–12.

¹² В.Г. Кремень, *Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору*, Київ: Педагогічна думка, 2008, 424 с.

результатом наукового пошуку Н. Белоглазової, В. Богути, О. Драган, А. Журило, Є. Копилець, В. Маринич, Л. Мартинюк, В. Мачуського, О. Семенов, Я. Сивохопа та ін.

На підставі аналізу створених цими авторами теоретичних, методичних і суто прикладних засад ефективного функціонування закладів позашкільної освіти, зокрема і питань створення комфортного для дитини будь-якого віку творчого освітнього середовища стає відмова від вузького погляду на його значення не лише в інтелектуальному їхньому розвитку, скільки у поглибленні процесів соціального захисту, як логічно вибудованих процесів соціальної адаптації і соціалізації та морального становлення.

Характерними для сучасної системи позашкільної освіти є її побудова на застосуванні ряду провідних підходів, і насамперед, особистісно-орієнтованого сутність якого полягає у створенні комфортних умов для пізнання дитиною оточуючого її світу на основі розвитку особистісного творчого потенціалу в різноманітних «ситуаціях успіху». Відповідно відчуття успіху детермінує процеси задоволення її інтересів, нахилів та освітніх потреб у різноманітних процесах життєдіяльності у цих закладах освіти. Визнання цього дає підстави зробити висновок, особистісно орієнтований підхід у закладах позашкільної освіти базується «...на особистісних замовленнях дітей і їхніх батьків, які постійно розвиваються і варіюються...», буде ефективним за умови «...проєктування таких педагогічних технологій, які могли б найповніше допомогти дітям зорієнтуватись і самореалізуватись у складній і багатогранній соціокультурній ситуації»¹³.

Не менш актуальним у вирішенні питань соціального захисту дітей різного віку в закладах позашкільної освіти нами визначено ціннісно-мотиваційний підхід. За своїм змістом і спрямуванням він має вирішувати питання орієнтації зростаючої особистості на формування системи загальнолюдських і національних цінностей, що набули визнання сьогодні, оскільки пройшли довгий шлях вивірений часом і життям багатьох поколінь. А тому важливим у цих процесах є врахування певного психологічного механізму, завдяки якому у психічні внутрішні процеси (усвідомлення, сприймання, аналіз, мислення, запам'ятовування, відтворення й застосування тощо) мають завжди цілеспрямоване помітне продовження у зовнішніх проявах, насамперед у певних вчинках, поведінці та діяльності. За цих умов зростання рівня протікання внутрішніх психічних процесів, детермінує значно вищий рівень практичної (творчої) діяльності особистості в навколишньому середовищі.

Логічним продовженням попереднього підходу є особистісно діяльнісний підхід. Його основна функція, за нашим переконанням, забезпечує ефективність практичної як індивідуальної, так і соціально-значущої діяльності, що є основою творчого розвитку дитини, а головне, її духовного зростання як соціально активного члена суспільства. У межах цього підходу «...практичним навичкам з вивчення соціокультурного і соціоприродного середовища, відповідно навичкам прийняття з цих позицій доцільних рішень щодо власних вчинків, поведінки і діяльності у найближчому для дитини соціумі ми відводимо одне з центральних місць у змісті позашкільної освіти й розглядаємо його кінцевим етапом в системному інтелектуальному й духовному збагаченні та фізичному розвитку, соціальній адаптації та соціалізації зростаючої особистості»¹⁴.

¹³ Концепція позашкільної освіти, „Інформаційний збірник Міносвіти України” 1997, № 7, С. 22–32.

¹⁴ N. P. Pavlyk, H. P. Pustovit, *The content analysis of practices and projects of organizing non-formal education in Ukraine*, „Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка” 2019, № 1, С. 82–88.

У той же час, як підтверджують результати аналізу педагогічної практики, у вирішенні питань соціального захисту дітей та учнівської молоді в закладах позашкільної освіти набуває формування їхніх комунікативних умінь. У цьому контексті актуальною є думка психологів Б. Бейера і Р. Чарльтона (США), що формування комунікативних умінь, тобто умінь працювати в колективі, «...особливо важливо в наші дні, коли люди повинні об'єднуватися для досягнення суспільно значущих цілей у поступальному розвитку суспільства»¹⁵. Схожу за своєю сутністю думку висловлює В. Кремень, який акцентує увагу на тому, що «... важливе місце у цьому напрямі посідає формування поведінково-комунікативних умінь і навичок, що забезпечують ефективне включення дитини в різні соціально-психологічні групи та ситуації спілкування»¹⁶.

Все ж найбільш важливу роль у процесах соціального захисту дітей на всіх етапах їхнього онтогенезу в закладах позашкільної освіти відіграє саме соціально адаптаційний підхід, що має на меті насамперед забезпечити умови якісної їхньої адаптації до численних викликів та загроз сучасного українського суспільства. А це стає можливим коли у зростаючої особистості будуть сформовані певні системні соціально і морально орієнтовані знання, вироблені уміння і навички, самоосвіти, самовизначення й самостановлення, реалізації індивідуальних здібностей та творчого потенціалу. Тобто, однією з важливих умов є саме формування життєво важливих компетентностей взаємодії з об'єктами і суб'єктами оточуючого соціокультурного і соціо-природного середовища. Забезпечення ефективності соціально адаптаційного підходу у вирішенні питань соціального захисту дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти неможливе без формування у них насамперед:

- соціальних знань, що визначають рівень і спрямування їхніх вчинків, поведінки
- і діяльності, а також їх наслідків для соціокультурного середовища. І насамперед для ефективного соціального життя дитини у межах родини, закладу позашкільної освіти чи громади.
- вербальних знань, тих знань що визначаються сформованими вербальними здібностями щодо усвідомлення й засвоєння системних знань про довкілля;
- інтерактивних знань, тих знань, які у поєднанні з певними уміннями і навичками дають змогу організувати самостійно взаємодію з іншими членами гуртка, секції, загону, вчителями батьками та іншим дорослими. А також знання, що дають змогу сформулювати самоцінні судження щодо ставлення індивіда до себе й до інших та усвідомлення зростаючою особистістю своїх людських сутнісних якостей та характеристик, тобто свого власного «Я-соціального», «Я-психічного» та «Я-фізичного» у світі, що її оточує;
- ціннісно-орієнтаційних знань, умінь і навичок, що дають змогу зростаючій особистості, особливо у старшому шкільному віці, виокремити й схарактеризувати для себе власне місце й роль у світі, що її оточує та значущість власних вчинків і дій як для себе, так і для суспільства в цілому.

¹⁵ П. Ю. Саух, *Сучасна освіта: портрет без прикрас (між негативною креативністю ідей і українською вестернізацією). Розвиток сучасної освіти: освіто логічні наголос: наук. пр./ за матер. Першої Всеукр. наук.-прак. конф. «Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти»*, Київ: Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2011, 152 с.

¹⁶ В. Г. Кремень, *Філософія людиноцентризму...*

Виклад основного матеріалу дослідження

Сьогодні гуманістична спрямованість інноваційних реформаторських процесів у системі позашкільної освіти детермінує упровадження нової освітньої парадигми, завдяки поглибленню сутності і змісту провідних теоретико-прикладних конструктів вирішення актуальної психолого-педагогічної проблеми соціального захисту дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти. У такому контексті, на думку В. Кременя та В. Льїна, йдеться про те, що нині «...актуалізується завдання формування нової освітньої парадигми, яка ґрунтується на цілісному сприйнятті процесів, що відбуваються. Завдання нової парадигми полягає в тому, щоб задіяти не тільки можливості раціональної сфери, а й таких не менш важливих складових «Я», як почуття, віра, духовність. Якщо освітня система хоче брати участь у створенні цілісної креативної особистості, а саме такі особистості потрібні «суспільству знань», то вона повинна більшою мірою враховувати досягнення сучасних концепцій про саморганізацію...»¹⁷.

У той же час, не менш актуальним для сучасної системи вітчизняної освіти, зокрема і позашкільної, є розв'язання питань формування ціннісних суджень зростаючої особистості щодо відповідності результатів власних вчинків, поведінки і діяльності тим моральним нормам і правилам, що є характерними сьогодні для українського суспільства. За такого підходу у дітей і учнівської молоді виробляються уміння і навички визначення й усвідомлення своїх реальних людських сутнісних якостей та характеристик, тобто свого власного «Я» у світі. І як результат, усвідомлення власної готовності до викликів та загроз оточуючого соціуму, що стає можливим завдяки виробленню умінь і навичок здійснення самоаналізу й самокорекції власних вчинків і поведінки та їх результатів. Останнє дає змогу спроектувати необхідні, з нашої точки зору, знання й відповідні їм уміння та навички з їх застосування, що є віддзеркаленням сформованих ціннісних орієнтацій. А на підставі врахування результатів аналізу сучасної теорії і практики діяльності закладів позашкільної освіти з соціального захисту дітей та учнівської молоді, особливої актуальності набуває застосування саме соціально адаптаційного підходу до системної організації і здійсненні їхньої дозвіллевої діяльності. Саме у межах цієї діяльності, за умови створення комфортних умов життєтворчості, найбільш ефективно відбувається «індивідуалізація життєвого шляху зростаючої особистості, насамперед, завдяки поглибленню вже здобутих знань, виробленню умінь і навичок їх самостійного застосування на практиці, розвитку талантів і здібностей до творчого освоєння довкілля, формування власної системи цінностей»¹⁸.

За нашим переконанням, першим теоретико-прикладним конструктом методологічної основи вирішення проблеми соціального захисту дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти є насамперед, відображення у його змісті специфіки творчого освітнього середовища цих закладів. Отже, така специфіка детермінована в першу чергу розв'язанням завдань «...соціальної адаптації зростаючої особистості у реальному житті, у відкритій системі соціалізації і розглядається як найбільш

¹⁷ В. Г. Кремень, В. В. Льїн, *Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму: монографія*, Київ: Пед. думка, 201 с.

¹⁸ Г. П. Пустовіт, *Позашкільні навчальні заклади – погляд у майбутнє, Нова педагогічна думка: «Формування соціальної компетентності вихованців позашкільних навчальних закладів»*, матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 9–10 червня 2011 р. Рівне, 2011, № 3. С. 17–19.

демократичний та гнучкий засіб залучення сім'ї до співпраці у підвищенні ефективності освіти, вихованні, розвитку і соціалізації дітей і підлітків. Вона передбачає самостійний вибір і використання її суб'єктами доступних для сприйняття різноманітних форм і методів освітнього процесу з урахуванням вікових особливостей, здібностей та інтелектуальних можливостей зростаючої особистості»¹⁹.

Складовими першого теоретико-прикладного конструкту методологічної основи вирішення проблеми соціального захисту дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти є:

- демократизація і гуманізація, що забезпечує не лише широку автономію (самостійність) закладів позашкільної освіти різних типів та форм власності, інших центрів позашкільної освіти у вирішенні основних питань змісту їх діяльності, гуманізації різноманітних форм співпраці та партнерства всіх суб'єктів його творчого освітнього середовища;
- добровільність та доступність, що передбачає право особистісного вибору і доступність у забезпеченні освітніх, виховних, розвивальних і соціалізуючих потреб зростаючої особистості, формування стійкої мотивації щодо творчої самореалізації, духовного самовдосконалення, набутті соціального досвіду, відповідних умінь і навичок, а головно, готовності до майбутньої активної професійної та громадської діяльності;
- багатоукладність і варіативність, що передбачає можливість широкого вибору змісту, форм, методів і засобів освіти, виховання, розвитку і соціалізації у вільний від навчання у закладі загальної середньої освіти час, альтернативність у задоволенні інтелектуальних, духовних чи фізичних запитів зростаючої особистості, на основі врахування її індивідуальних потреб і мотивів та інтересів. Поглиблення і розширення практичної спрямованості соціально адаптаційної, відповідно диференційованої та індивідуалізованої діяльності, як в умовах закладу позашкільної освіти, так і найближчому соціокультурному і соціоприродному середовищі;
- практична спрямованість позашкільної освіти, що передбачає набуття дітьми та учнівською молоддю умінь і навичок соціальної адаптації до викликів і загроз оточуючого соціуму, забезпечення найповніших умов їхньої соціалізації завдяки єдності й взаємозв'язку з іншими соціокультурними системами на основі послідовності, взаємодії, інтеграції та диференціації виховного впливу на них, чим створюються сприятливі умови успішного входження дітей та учнівської молоді у суспільне життя та забезпечується ефективність їхнього соціального захисту в закладах позашкільної освіти;
- безперервність і мобільність, що забезпечує цілісність освітньо-виховного, розвивального і соціалізуючого процесу закладів позашкільної освіти, його організацію і здійснення протягом всього календарного року та в різноманітних географічних межах; упровадження ефективних наукових підходів у побудові творчого освітнього середовища цих закладів освіти, зокрема – особистісно орієнтованого, що спрямовується на створення ситуацій успіху у дозвіллевій як індивідуальній, так і колективній діяльності дітей та учнівської молоді; ціннісно-мотиваційного, орієнтованого на формування їхньої системи цінностей стосовно об'єктів і суб'єктів навколишньої дійсності і самих себе, потреб і мотивів набуття соціального досвіду; соціально адапта-

¹⁹ *Концепція позашкільної освіти*, „Інформаційний збірник Міносвіти України” 1997, № 7, С. 22–32.

ційного, що забезпечує ефективну адаптацію дитини до соціальних викликів і загроз; компетентнісного, що забезпечує ефективність інтелектуального, морально духовного і фізичного розвитку дитини, вироблення умінь і навичок самовизначення, само-реалізації та самостановлення; особистісно-діяльнісного, спрямованого на залучення зростаючої особистості до практичної соціально значущої діяльності. А в сукупності ці наукові підходи у своїй логічній єдності сприяють створенню творчого освітнього середовища, у межах якого ефективно здійснюється соціальний захист дітей та учнівської молоді;

- самостійність і соціальна активність, як провідні особистісні якості дітей та учнівської молоді, що сприяють їхньому комфортному входженню у відкриту систему соціальної адаптації та соціалізації у цілому як в закладах позашкільної освіти, так і в умовах оточуючого соціокультурного і соціоприродного середовища.

Другим за своїм значенням теоретико-прикладним конструктом методологічної основи вирішення проблеми соціального захисту дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти є поєднання зусиль педагогів-позашкільників і вчителів закладів середньої освіти зі створення логічно і послідовно вибудованого спільного освітньо-виховного, розвивального і соціалізуючого дозвілєвого середовища. Саме такий підхід, за нашим переконанням, має найбільш ефективно сприяти засвоєнню ними соціально визнаних цінностей, моральних норм і зразків поведінки, що є притаманними сучасному українському суспільству. Крім цього, узгодженість мети і конкретних цілей та провідних завдань позаурочної і позакласної виховної роботи у межах освітнього процесу закладів загальної середньої освіти і освітнього процесу закладів позашкільної освіти, відповідна до вікових та індивідуальних можливостей дітей та учнівської молоді інтеграція і диференціація змісту соціально адаптаційної та соціалізуючої діяльності в межах творчого освітнього середовища саме закладу позашкільної освіти має бути вибудована на: якісному оновленні змісту позашкільної освіти відповідно до загальної мети і пріоритетних цілей її сучасного реформування; врахуванні положень про цілісний розвиток зростаючої особистості на основі забезпечення єдності інтелектуального, духовного, емоційного, фізичного та, головне, соціального потенціалу; «[...] процесах набуття умінь і практичних навичок наукового мислення й критичного осмислення; підготовку дітей та учнівської молоді до праці, активної ролі у розв'язанні соціально значущих проблем та участі в громадському житті суспільства»²⁰.

У логічній єдності і певній наступності з попереднім теоретико-прикладним конструктом методологічної основи вирішення проблеми соціального захисту дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти є насамперед організація і здійснення процесів їхньої соціалізації. Відтак, сутність цього третього конструкту (соціалізуючого) полягає у забезпеченні ефективних умов для трансляції, у подальшому усвідомленні і засвоєнні соціального досвіду, цінностей, норм і правил поведінки та діяльності, минулих поколінь. А на їх основі визначення сутності, усвідомлення змісту і засвоєння характерних для сучасного українського суспільства норм і правил соціальної взаємодії та трансформація їх у власний соціальний досвід активної життєдіяльності як в умовах закладу позашкільної освіти, так і за його межами.

²⁰ Г. П. Пустовіт, Н. М. Гринькова, *Теорія і практика позашкільної освіти*, Практикум: навч.-метод. посіб. для здобувачів освітнього рівня доктор філософії (PhD) за спеціальністю, Рівне: РДГУ, 2021, 184 с.

Отже, набуття такого особистісного соціального досвіду, системи наукових знань і цінностей та ціннісних орієнтацій розглядається нами підґрунтям для ефективної соціальної адаптації, а у подальшому соціалізації дітей та учнівської молоді в оточуючому соціокультурному і соціоприродному середовищі. Тоді є всі підстави розглядати процеси соціальної адаптації як елемент процесу їхньої соціалізації, що, у свою чергу, забезпечує ефективний соціальний захист дітей та учнівської молоді в закладах позашкільної освіти. У свою чергу, аналіз цих процесів дав змогу зробити висновок, що суттєвий вплив на їх ефективність має рівень сформованості системних соціальних знань, умінь і практичних навичок їх застосування в процесах соціальної адаптації та соціалізації у цілому. А також рівень засвоєних ціннісних орієнтацій і ціннісних ставлень щодо визначення й корекції власної соціальної ролі й місця в учнівсько-педагогічному колективі закладів позашкільної освіти, а також у найближчому соціальному середовищі.

Саме усвідомлення дітьми та учнівською молоддю сутності суспільних вимог щодо конструювання власних вчинків, поведінки і діяльності є екстраполяцією процесів соціалізації. Тобто визначається комфортним їхнім «входженням» в різнорівневі суспільні відносини і ситуації та групи спілкування. Тоді можемо зробити висновок, що результатами соціальної адаптації і соціалізації дітей та учнівської молоді є зменшення чи навіть усунення впливу на них суспільних викликів і загроз, і у той же час, підвищення ефективності їхньої соціальної захищеності в закладах позашкільної освіти.

Четвертим теоретико-прикладним конструктом методологічної основи вирішення проблеми соціального захисту дітей та учнівської молоді в закладах позашкільної освіти є суто особистісний конструкт. Його виокремлення детерміновано тими суттєвими реформаторськими змінами, що відбуваються нині в системі позашкільної освіти, набуттям актуальності процесів індивідуалізації й ідентифікації змісту соціальної адаптації і соціалізації дітей та учнівської молоді на всіх етапах їхнього онтогенезу в закладах позашкільної освіти. Процес індивідуалізації й ідентифікації такої діяльності визначається у першу чергу особистісними інтересами, освітніми потребами, мотивами і здібностями та талантами дітей, «[...] що постійно розвиваються і варіюються, в чому і простежується безперервність та динамічність цієї ланки освіти, її нестандартність та варіативність»²¹.

Розвиваючи цю думку, можемо зробити висновок, що високий рівень процесів соціальної адаптації і соціалізації дітей та учнівської молоді в закладах позашкільної освіти можливий за умови створення комфортних партнерських суб'єкт-суб'єктних зв'язків і взаємозалежностей в учнівсько-педагогічному колективі цих закладів. Тим самим, досягаються умови спрямованості конкретної педагогічної дії на кожну зростаючу особистість учнівського колективу. У свою чергу, засвоєні соціально орієнтовані знання відіграють провідну роль у формуванні наукового світогляду, активної громадянської позиції і загальної культури особистості, тим самим, допомагають їй самостійно чи за допомоги педагога вибудувати власну життєву траєкторію, знайти своє місце в різноманітних соціальних відносинах і групах спілкування та співпраці.

²¹ Г. П. Пустовіт, *Позашкільна освіта і виховання. Підручник*, авт. Київ: Педагогічна думка, 2013, 272 с.

У такому контексті розв'язання проблеми соціального захисту дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти передбачає необхідність дослідження процесів їхньої соціальної адаптації і соціалізації у логічній єдності з формуванням важливих комунікативних і поведінково-комунікативних умінь та навичок, зокрема умінь і навичок здійснення міжособистісної і міжкультурної комунікації. Саме ці якості зростаючої особистості складають сутність п'ятого теоретико-прикладного конструкту досліджуваної проблеми. На незаперечній важливості розв'язання цієї проблем наголошує В. Кремень, який акцентує увагу на тому, що «[...] формування поведінково-комунікативних умінь і навичок забезпечують ефективне включення дитини в різні соціально-психологічні групи та ситуації спілкування»²².

Актуальність розв'язання проблеми формування поведінково-комунікативних умінь і навичок в закладах позашкільної освіти спричинена насамперед значними соціально-політичними й економічними викликами і загрозами, характерними для сучасного українського суспільства, «...необхідністю збереження багатокіткої етнічної, духовної і культурної спадщини різних народів, які жили і живуть сьогодні на історично визнаних українських землях. А враховуючи, що упродовж століть мірилом етнічних цінностей та стабільності в суспільстві була єдність суспільних прагнень і духовної злагоди представників різних етносів і народностей, тому формування умінь і навичок міжособистісної і міжкультурної комунікації дітей і учнівської молоді є незаперечно актуальним»²³.

Особливої актуальності у процесі міжособистісної і міжкультурної взаємодії і спілкування набуває саме взаємодія суб'єктів цієї взаємодії, упродовж якої кожен учасник реалізує певні цілі, водночас пізнаючи і змінюючи себе та співрозмовника.

Водночас, формування таких умінь і навичок, як підтверджує аналіз сучасної освітньої, виховної, розвивальної і соціалізуючої практики закладів позашкільної освіти, особливої важливості набуває в наші дні, коли люди мають об'єднуватися для досягнення суспільно значущих цілей у поступальному розвитку суспільства, тобто умінь і навичок працювати в колективі. На актуальності формування в учнів закладів позашкільної освіти високого рівня культури спілкування актуалізує увагу О. Петренко, зазначаючи, що «[...] позаяк без навичок цивілізованого діалогу, без високого рівня культури полеміки неможливе ефективне освоєння педагогом певних демократичних механізмів в організації педагогічного процесу і спілкування учнів один з одним і з учителем»²⁴.

Тоді у реалізації цих положень у творчому освітньому процесі закладів позашкільної освіти набуває актуальності вирішення важливої психолого-педагогічної і соціально-педагогічної проблеми, сутність якої полягає у необхідності створення комфортних умов не лише для ефективного оволодіння дітьми й учнівською молоддю комунікативним досвідом для налагодження співпраці в колективі, скільки набуття досвіду прак-

---

²² *Феномен інновації: освіта, суспільство, культура: монографія*, За ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2008, 472 с.

²³ І. П. Яшук, *Основи соціального партнерства в навчально-виховному закладі у творчій спадщині В. Сухомлинського*, „Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки” 2014, Випуск 146(108), С. 176–180.

²⁴ О. Б. Петренко, *Педагогіка діалогу В. О. Сухомлинського як умова виховання толерантності особистості*, „Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського” Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2014, Вип. 146(108). С. 98–102.

тичного застосування способів міжособистісної і міжкультурної взаємодії у процесах соціальної адаптації та власне соціалізації. На підставі цього можемо зробити висновок, що розв'язання проблеми соціального захисту дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти стає реальністю, оскільки формування досвіду практичного застосування способів міжособистісної і міжкультурної взаємодії забезпечує організацію творчого співробітництва і спілкування у групі однолітків, у процесі набуття умінь і навичок здійснення соціально значущих особистісних і колективних суспільно корисних справ, соціального досвіду прийняття рішень та навичок спільного подолання негарздів чи конфліктних ситуацій.

У той же час, не менш важлива роль у розв'язанні проблеми соціального захисту дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти належить емоційним реакціям, що визначаються як «діяльність оцінювання» інформації, зокрема і соціально орієнтованої, котру вони здобувають. Саме під час оцінювання такої інформації сформовані системні об'єктивні наукові знання про оточуюче дитину найближче соціокультурне і соціоприродне довкілля, його виклики і загрози, значно підвищує ефективність формування відповідних умінь і навичок з його вивчення і взаємодії, а самі знання набувають суб'єктивного емоційного забарвлення, а отже, визначаються нею особистісними цінностями. Тоді можемо зробити висновок, що особистісно засвоєні знання набувають домінантних характеристик саме у процесі їх емоційно-ціннісного аналізу, чим забезпечується формування ключових, а отже важливих як для дітей, так і для їхніх батьків та громади індивідуальних і соціально значущих якостей, ідей, ідеалів та переконань. Серед таких якостей, що сприяють ефективному вирішенню проблеми соціального захисту дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти є: толерантність, гуманність, громадянська відповідальність, соціальна активність, патріотизм. Своєю чергою, емоційно-ціннісна домінанта забезпечує розвиток чуттєвого сприйняття довкілля, що оточує зростаючу особистість дитину, а це має безпосередній вплив на формування її системи цінностей.

Саме тих цінностей, що сприяють усвідомленню важливості духовних символів і культурних надбань українського та інших народів, їх значення для побудови міжкультурної взаємодії, гуманізації процесів співпраці в учнівсько-педагогічному колективі закладів позашкільної освіти та у спілкуванні з однолітками, а головне, усвідомленню й системному засвоєнню цінності культурних надбань усіх народів, які мешкають в Україні для її майбутнього процвітання.

Важливість формування саме цих якостей у дітей та учнівської молоді в закладах позашкільної освіти підтверджується висновком І. Беха, який наголошує на тому, що «[...] особистісні цінності у межах особистісної домінанти, якщо їх внутрішню природу і побудову виводити з процесів смислотворення, складають внутрішній стрижень особистості. Відповідно, цілі і наміри духовно зрілої особистості вкорінені в системі індивідуальних цінностей починають виконувати функцію організації її життєдіяльності, завдяки чому така особистість активно використовує їх для вирішення не побутових, а насамперед смисложиттєвих проблем...»²⁵.

На підставі останнього нами виокремлено ще один важливий теоретико-прикладний конструкт методологічної основи вирішення проблеми соціального захисту дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти, сутність якого полягає

²⁵ І. Д. Бех, *Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія*, Київ; Чернівці: Букрек, 2018, 294 с.

у спрямуванні освітньої, виховної, розвивальної і власне соціалізуючої їх діяльності на задоволення особистісних освітніх запитів і потреб, інтересів і бажань кожної зростаючої особистості. З цих позицій і сам процес соціального захисту дітей та учнівської молоді набуває особистісного спрямування, оскільки психологічні механізми визначення, а у подальшому здійснення насамперед морально доцільних вчинків і діяльності, забезпечують їхнє визнання і схвалення іншими (однолітками, вчителями, батьками іншими дорослими), тим самим полегшуючи «входження» в оточуючий соціум. У свою чергу, також прискорюються процеси формування внутрішньої стійкої моральної позиції зростаючої особистості, завдяки осмисленню власних моральних ставлень як до суб'єктів і об'єктів оточуючого світу, так і до самої себе на основі сформованих морально-ціннісних орієнтацій, а отже, ефективно відбувається побудова морально доцільних вчинків і поведінки. У цьому контексті актуальною є думка В. Сухомлинського про те, що «...моральні ідеї і настанови перетворюються в норми і правила поведінки тільки при багатогранній духовній зрілості, без якої немає устремління до ідеалу, немає живої людської особистості»²⁶.

У такому контексті розв'язання проблеми соціального захисту дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти, набуваючи, як ми уже зазначали, особистісного сенсу, створює умови для самостійної побудови ними власної траєкторії розвитку і досягнення власних домагань. А це, у свою чергу, дає змогу об'єднати зусилля не лише педагогів закладу позашкільної освіти, батьків і громадськості у дотриманні прав і свобод дітей і учнівської молоді, але й залучити їх самих до процесів їхнього соціального захисту. Тим самим, процес соціального захисту набуває для дітей і учнівської молоді особистісного суб'єктивного значення. Сутність останнього трактується нами на основі результатів аналізу соціогенезу їхнього світогляду, де формування суб'єктивного сприйняття навколишньої дійсності і навколишнього світу є першим етапом (етапом накопичення знань, інтелектуальних умінь теоретичного змісту, формування умінь і практичних навичок з їх реалізації). Тоді як уже формування суб'єктивного ставлення зростаючої особистості до навколишнього світу є його кінцевим етапом (етапом практичного втілення здобутих і засвоєних знань, інтелектуальних умінь та навичок взаємодії з об'єктами, суб'єктами і явищами цього оточуючого соціального світу).

Тим самим, суб'єктивне сприйняття дітьми і учнівською молоддю соціального світу це насамперед суб'єктивний, емоційно забарвлений взаємозв'язок її власних потреб, інтересів і мотивів, що адекватно віддзеркалюється у їхній життєвій позиції та рівні самостійності щодо створення чи дотримання безпечних умов власної життєтворчості в закладах позашкільної освіти.

Відтак, центральне місце у цьому процесі посідають параметри модальності (що розкривають якісну і змістову характеристику ставлення дітей і учнівської молоді до оточуючого соціуму) та інтенсивності (наскільки закріплено це ставлення у їхніх потребах, інтересах і мотивах і наскільки інтенсивно та де найбільш свідомо проявляється). Це дає змогу зробити висновок, що суб'єктивне ставлення дітей та учнівської молоді до соціокультурного і соціоприродного довкілля матеріалізується в активних формах їхніх вчинків, поведінки і діяльності. На підставі зазначеного вище і результатів аналізу сучасної практики соціального захисту дітей та учнівської молоді в закладах

---

²⁶ В. О. Сухомлинський, *Виховання і самовиховання*, Вибр.тв.: в 5 т. Київ: Рад. шк., 1977, Т. 5, С. 229–239.

позашкільної освіти нами виокремлено провідні психологічні механізми їхньої саморегуляції і самокорекції внутрішнього потенціалу і як результат їхнього самостановлення. Тобто створення умов для досягнення ними гармонії внутрішнього світу, поліпшення суб'єктивного самопочуття і зміцнення психічного здоров'я.

За цих умов сутність «психологічної допомоги» дітям і учнівській молоді у наданні їм послуг у забезпеченні соціальної захищеності в закладах позашкільної освіти полягає у забезпеченні емоційної, смислової та екзистенційної підтримки у різноманітних життєво важливих ситуаціях особистісного та соціального буття. Одним із провідних психологічних механізмів допомоги зростаючій особистості є саморегуляція, що сприяє повноцінному її розвитку, завдяки розв'язанню її конкретних життєвих проблем, через здійснення виховного, розвивального і соціалізуючого впливу педагогічного колективу закладів позашкільної освіти. Не менш важливими, за нашим переконанням, є психологічні механізми саме корекції змісту вчинків, поведінки і діяльності «...як спрямований і обґрунтований виховний і соціалізуючий вплив на дискретні характеристики внутрішнього світу дітей та учнівської молоді»²⁷.

Водночас, впливаючи на дискретні характеристики внутрішнього світу зростаючої особистості у процесі саморегуляції і самокорекції, результатом яких є насамперед розв'язання її конкретних проблем (емоційних, соціальних, поведінкових, характерологічних тощо), здійснюється суттєвий вплив на цю особистість у цілому. Таким чином, психологічна допомога дітям і учнівській молоді у соціальному захисті в закладах позашкільної освіти здійснюється у першу чергу в усуненні наслідків чи компенсації наявних труднощів їхнього розвитку саме у процесі становлення і самостановлення. Аналіз виховної практики закладів позашкільної освіти дав змогу зробити висновок, що без педагогічно орієнтованих, системних коректив сформованих уявлень, ідеалів, переконань, цінностей, моральних норм і правил, і насамперед, зміни ставлення дітей та учнівської молоді до своєї проблеми неможливо досягти ефективності процесів соціалізації. Саме тому одним із основних завдань закладу позашкільної освіти є сприяння дітям і учнівській молоді у зміні ставлення до соціального середовища і власне до самої себе: «Я-психічного», «Я-соціального» «Я-фізичного», у вибудові спільно і з ними нових напрямів розв'язання життєво важливих для них проблем, у формуванні нового погляду на ці проблеми.

Подальший аналіз освітньої, виховної, розвивальної і соціалізуючої практики закладів позашкільної освіти та теоретичних основ вирішення проблеми соціального захисту дітей і учнівської молоді у цих закладах засвідчив, що ефективність і результативність корекційного процесу визначаються ступенем їхньої суб'єктної активності і власне суб'єктивного ставлення до оточуючого соціуму. За нашим переконанням, важливими завданнями педагогічного колективу закладів позашкільної освіти з розв'язання проблеми соціального захисту дітей і учнівської молоді є розвиток умінь і навичок особистісної рефлексії і саморегуляції. Тобто, усвідомлення себе суб'єктом саморозвитку і самостановлення, який відповідає за свою поведінку, емоції та прийняті рішення.

Тим самим, підтверджується доцільність висловленої вище думки про те, що тільки суб'єктне ставлення і активна участь дітей та учнівської молоді в корекційному процесі життєтворчості може забезпечити ефективне вирішення їхніх особистих проблем,

²⁷ С. Б. Кузікова, *Вікова психокорекція. Навч. посібник*, Київ: Главник, 2008, 144 с.

а отже ефективно сприяє соціальному захисту у цих закладах освіти. У той же час актуальним залишається необхідність врахування важливих інтенцій дітей та учнівської молоді у розвитку свідомості і самосвідомості, насамперед через формування психологічної стійкості до зовнішніх освітніх, виховних, розвивальних і соціалізуючих впливів, саме тому що з віком дедалі більшого значення набувають процеси саморозвитку і самостановлення, як їхньої відносної автономії. Тому за цих умов, спираючись на все сильне й якісно позитивне, сформоване у внутрішньому світі дітей та учнівської молоді педагог закладу позашкільної освіти має створити умови для максимального їхнього особистісного зростання, завдяки формуванню потреби і мотивації щодо зацікавленого й відповідального ставлення до власних проблем. Отже, такий процес має бути особистісно-детермінованим («я хочу змінитися», «я хочу вибудувати інші стосунки», «я хочу відчути себе захищеним» тощо). Відтак, можемо зробити висновок, що найважливіше завдання закладу позашкільної освіти полягає у формуванні інтересу, мотивів і прагнення дітей та учнівської молоді до самопізнання й саморегуляції, тобто активізації потреби в саморозвитку й самостановленні.

Аналіз зазначеного вище дає підстави для ще одного важливого висновку про те, що основною умовою життєстійкості й ефективного соціального захисту дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти є сформовані їхні уміння і навички конструктивно реагувати на мінливості сучасного мультикультурного простору, а отже перебудовуватися і, в остаточному підсумку, постійно змінюватися, набуваючи ґрунтового соціального досвіду як суб'єкти саморозвитку і самостановлення.

На думку С. Кузікової, у процесах формування у дітей та учнівської молоді устремління до особистісного зростання та власної безпосередньої участі у процесах їхньої соціалізації в сучасному освітньому просторі держави є три основних виміри їхнього психологічного простору саморозвитку й самостановлення. «Сутність першого складає забезпечення підтримки психічної рівноваги і впевненості у власних силах; другого – створення оптимального середовища особистісної життєтворчості та переконаності у правильності і доцільності застосування власних потенцій; тоді сутність третього виміру полягає у створенні комфортних умов для їхнього цілісного особистісного зростання на кожному з етапів онтогенезу»²⁸. У межах цих етапів доцільним є формування на кожному з них певних психологічно важливих якостей дітей та учнівської молоді. Так, у дошкільному віці здійснюється навчання елементарним прийомам і технікам первинної саморегуляції психоемоційних станів і власне поведінки (індивідуально-регулятивний рівень елементарного саморозвитку дитини); у молодшому шкільному віці здійснюється навчання прийомам, технікам первинного усвідомлення (предметизування і дистанціювання) власних переживань і емоцій, застосування пропедевтичних прийомів саморегуляції (індивідуально-конструктивний рівень початкового саморозвитку зростаючої особистості); у підлітковому (середньому і старшому) віці має здійснюватися навчання прийомам і технікам усвідомлення (предметизування, дистанціювання), самопізнання і самоаналізу, саморегуляція і самовдосконалення (особистісно-рефлексивний рівень саморозвитку особистості).

---

²⁸ С. Б. Кузікова, *Структурно-змістовий аналіз феномену особистісного саморозвитку: Проблеми сучасної психології*, Зб. наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010, Вип. 10, 910 с.

Їх ефективність обумовлюється тим, що у цих закладах кожна зростаюча особистість сама обирає для себе напрям, навчальний зміст, рівень його складності і час для задоволення власних інтересів і освітніх потреб. Відповідно, розширюється діапазон як традиційних, так й інноваційних форм, методів, методичних прийомів і засобів соціального захисту дітей та учнівської молоді. Насамперед, це дискусійні бесіди чи соціально орієнтовані розмови з окремими членами гуртка, певними групами чи в цілому зі всіма учнями, різноманітні рольові ігри чи ігрові ситуації, творчий аналіз результатів спільної діяльності, застосування методик: «карусель», «коло ідей», виховні тренінгові заняття, морально-етичні бесіди, інформаційні хвилинки, диспути тощо²⁹.

На підставі результатів аналізу виховної практики нами виокремлено наступний теоретико-прикладний конструкт методологічної основи вирішення проблеми соціального захисту дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти, що полягає у створенні психолого-педагогічних умов для розвитку творчого потенціалу дітей та учнівської молоді. Сутність творчості у такому контексті розглядається нами як соціально важлива форма їхньої життєдіяльності, тому що обумовлюється насамперед впливом соціокультурного середовища (зокрема під впливом сім'ї, середнього і позашкільного закладу освіти, громади, суспільно визнаних культурних парадигм тощо). І у той же час є індивідуально спрямованою, що визначає місце, рівень та інтенсивність взаємодії зростаючої особистості з соціоприродним середовищем, спрямованою на створення комфортних умов для власної життєтворчості у безпечному для них творчому освітньому середовищі закладів позашкільної освіти. Крім цього, наступною провідною ідеєю виокремлення такого конструкту є розуміння творчості як вільної від обмежень і утисків самостійної діяльності дітей і учнівської молоді й водночас провідним психологічним механізмом їхнього інтелектуального, духовного і фізичного розвитку. Тоді можемо констатувати, що рівень творчості дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти є прямо пропорційним багатогранності певного рівня сформованості інтелекту, морально-духовної сфери й розвитку творчого мислення.

Відтак, на основні аналізу наукових теорій щодо розуміння сутності творчості й творчої активності особистості і ролі її діяльності нами обґрунтовано три складові, що забезпечують ефективність цих процесів. «Перша інтелектуально-процесуальна складова (її сутність полягає у тому, що основою будь-якої діяльності творчого характеру вважається когнітивна сфера та інтелектуальні творчі здібності дитини); друга складова – мотиваційно-потребнісна (основою будь-якої творчості дитини є інтерес, усвідомлена освітня потреба і сформована мотивація, що забезпечують успішну реалізацію їхньої індивідуальності); сутність третьої складової – системно-прикладної, полягає у дотриманні системності процесів сприйняття, мислення, усвідомлення наукових знань, їх творчого опрацювання. Власне здійснення самостійної діяльності, відтак її ефективності у задоволенні інтересу та освітньої потреби є важливим у процесах соціальної адаптації і соціалізації дітей та учнівської молоді в закладах позашкільної освіти. І тим важливим чинником, що забезпечує певний рівень їхнього особистісного комфорту і соціальної захищеності у цих закладах освіти»³⁰.

²⁹ *Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід*, О. Пометун, Л. Пироженко, Київ: А.П.Н., 2002, 136 с.

³⁰ Г.П. Пустовіт, *Ціннісні виміри сучасної позашкільної освіти*, „Нова педагогічна думка” 2020, № 2, С. 150–164.

Аналіз цих процесів в закладах позашкільної освіти дає підстави стверджувати, що зародження творчості дітей та учнівської молоді характеризується своєю багатогранністю та наявністю певних особливостей на кожному з етапів їхнього онтогенезу. Таке творче вивчення ними оточуючого природного чи соціального довкілля за рахунок активізації власного творчого потенціалу відображає рівень сформованого суб'єктивного ставлення до цього довкілля та до результатів власних вчинків і поведінки та вчинків і поведінки інших. Відтак, реальна й об'єктивна взаємодія дітей і учнівської молоді з цим довкіллям обумовлюється суб'єктивними сутнісними і якісними показниками, що характеризують рівень їхніх освітніх потреб, інтересів, мотивів, переконань, ідей та ідеалів і завдяки яким і вибудовується власна траєкторія життєтворчості. Однак, у процесах формування творчої активності провідна роль належить саме процесам творчої самодіяльності. Від процесів самоактуалізації і самоусвідомлення до побудови власної життєвої траєкторії саморозвитку і самостановлення у межах власного суб'єктивного творчого освітнього простору, де вони відчують себе соціально захищеними.

Саме така самодіяльність, на думку І. Беха, «[...] має суспільне значення, здійснюється під впливом внутрішніх потреб і постійно діючих ззовні сил. Самодіяльність є відображенням ступеня свідомості вихованця в його конкретних діях і вчинках, це можливість самопізнання, самоутвердження й самореалізації»³¹.

Підтвердженням актуальності цих питань є результати суттєвих змін, зумовлених сучасними тенденціями суспільного й соціально-економічного розвитку українського суспільства, що детермінує процеси реформування і якісного оновлення змісту позашкільної освіти. Провідним у цих процесах, як зазначається у змісті Національної доктрини розвитку освіти в Україні у XXI столітті, є створення умов для цілеспрямованого і педагогічно орієнтованого пізнання і самопізнання, утвердження і самоутвердження, становлення і самостановлення дітей та учнівської молоді як результату їхнього інтелектуального розвитку, духовного збагачення й фізичного становлення; їхньої готовності до праці, «...активної ролі в економічному та громадському житті суспільства у майбутньому, успішній діяльності в умовах швидких змін технологій та мультикультурного суспільства; розвитку навичок наукового мислення, критичного осмислення дійсності та навичок вирішення проблемних різноманітних життєвих важливих ситуацій»³².

Ефективному вирішенні цієї проблеми, як засвідчили результати теоретичного аналізу і виховної практики закладів позашкільної освіти, в останні роки передбачається саме упровадженню нової філософії освіти, вибудованої на системних філософсько-культурологічних, соціально-педагогічних і психолого-педагогічних підходах, що забезпечують насамперед формування соціально-особистісної компетентності громадянина-патріота, здатним забезпечити нашій державі гідне місце у сучасному цивілізованому світі.

³¹ І. Д. Бех, *Освітньо-виховний процес як соціокультурне явище. Розвиток сучасної освіти: освітологічні наголоси*: наук. пр.: матеріали Першої Всеукр. наук.-практ. конф. «Освітнологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти», авт. кол.: В. Г. Кремь, О. В. Сухомлинська, І. Д. Бех [та ін.], Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011, С. 34–53.

³² *Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті*, Київ: Шкільний світ, 2001, 24 с.

Отже, можемо стверджувати, що важливим аспектом процесів соціальної адаптації і соціалізації дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти є саме результируючий етап. Тобто, етап забезпечення сприятливих умов для ефективного відтворення дітьми та учнівською молоддю уже засвоєного ними соціального досвіду, що є провідним чинником у набутті ними життєво важливих компетентностей, а відтак включення їх у процеси набуття актуальних умінь і навичок з власного соціального захисту. Йдеться про дотримання в освітньому, виховному, розвивальному і соціалізуючому процесі закладів позашкільної освіти вимог Законів України: «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Концепції Нової української школи» щодо: прав дітей і учнівської молоді насамперед на якісну освіту і якісну освітню діяльність; створення умов для розуміння і сприйняття дитиною морально-етичних норм поведінки щодо інших людей і щодо природи (принципи біоетики); здатності навчатися упродовж усього життя; здатності до системного мислення, сприйняття критики та самокритики; креативності, адаптаційності і комунікабельності, толерантності; наполегливості у досягненні мети; турботі про якість виконаної роботи; розумінні відповідності власних вчинків і поведінки нормам моралі суспільства чи громади у всьому розмаїтті її життєдіяльності. З огляду на зазначене вище, соціально-особистісна компетентність – це загальне і широке визначення адекватного прояву соціального життя і соціальної захищеності дітей і учнівської молоді на всіх етапах її онтогенезу у безпечному творчому освітньому середовищі закладів позашкільної освіти. Актуальною у цьому контексті є думка В. Сухомлинського, який зазначав, що «[...] підліток стає справжньою людиною лише тоді, коли він уміє пильно вдвигатися не тільки в навколишній світ, а й у самого себе, коли він прагне пізнати не тільки речі і явища навколо себе, а й свій внутрішній світ, коли сили душі спрямовані на те, щоб зробити самого себе кращим, досконалішим»³³.

Висновки

Отже, враховуючи зазначене вище, можемо зробити висновок, що формування соціально-особистісної компетентності дітей і учнівської молоді у закладі позашкільної освіти має на меті не лише засвоєння ними сукупності систематизованих наукових знань, вироблення творчих умінь та навичок у навчально-пізнавальній і дослідницькій діяльності, все ж, набагато більше спрямовується саме на процеси їх практичного, а головне, творчого застосування у суспільно корисній, масовій чи природоохоронній роботі. Останнє дає підстави зробити висновок про те, що соціально-особистісна компетентність дітей та учнівської молоді у своєму змісті має наступні ознаки: «[...] системність, поліфункціональність, надпредметність, міждисциплінарність, багатовимірність. Відповідно, це забезпечує: умови для ефективного особистісного розвитку дітей та учнівської молоді в освітньо-виховному, розвивальному і соціалізуючому процесі закладів позашкільної освіти; досягнення високого рівня особистісних життєво важливих результатів на всьому шляху становлення і самостановлення, і розвитку і саморозвитку в цих закладах освіти; задоволення індивідуальних освітніх потреб, інтересів

³³ В. О. Сухомлинський, *Виховання і самовиховання*, Вибр.тв.: в 5 т. Київ: Рад. шк., 1977, Т. 5, С. 229–239.

і прагнень. Крім цього, соціально-особистісній компетентності властиві всі загальні якості та характеристики сформованої у дітей та учнівської молоді ключової компетентності для життя, що вирішальною мірою впливає на мету, зміст, характер і специфіку процесів їхнього соціального захисту у закладі позашкільної освіти»³⁴.

Отже, підсумовуючи зазначене вище, окремий акцент робимо на унікальних можливостях вирішення проблеми соціального захисту дітей і учнівської молоді саме в закладах позашкільної освіти, за рахунок створення творчого дружнього до них освітнього середовища. А це в сукупності забезпечує не лише ефективний інтелектуальний, морально-духовний і фізичний розвиток дітей та учнівської молоді, але й сприяє їхньому самовизначенню, самоактуалізації і самостановленню за рахунок саме внутрішніх ресурсів (здобутих системних наукових знань, сформованих умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів і переконань, а також творчої спрямованості власної діяльності з їх задоволення). Саме останнє є важливою ознакою освітнього, виховного, розвивального і соціалізуючого процесів закладів позашкільної освіти, оскільки в останні роки набуває сили тенденція до гармонійного поєднання інтересів всіх його учасників: з одного боку, дітей і учнівської молоді та їхніх батьків, які прагнуть вільного саморозвитку і збереження індивідуальності, з іншого – громади, суспільства і держави у цілому, зацікавлених у тому, щоб діти були соціально захищеними, зростали інтелектуально розвиненими, духовно збагаченими, фізично здоровими громадянами-патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце у цивілізованому світі.

Бібліографія

- Бех І.Д., *Освітньо-виховний процес як соціокультурне явище. Розвиток сучасної освіти: освітологічні наголоси*: наук. пр.: матеріали Першої Всеукр. наук.-практ. конф. «Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти», авт. кол.: В.Г. Кремень, О.В. Сухомлинська, І.Д. Бех [та ін.], Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011, С. 34–53.
- Бех І.Д., *Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія*, Київ – Чернівці: «Букрек», 2018, 320 с.
- Біла книга національної освіти України*, Т.Ф. Алексеєнко, В. М. Аніщенко, Г.О. Балл [та ін.]; за заг. ред. акад. В.Г. Кременя; НАПН України, Київ: Інформ системи, 2010, 342 с., С. 164.
- Життєва компетентність особистості: науково-методичний посібник*, за ред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова, Г.М. Несен, Київ: Богдана, 2003, 520 с.
- Закон України «Про освіту» від 5.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html, дата звернення: 22.12.2021 г.
- Закони України «Про позашкільну освіту», „Закон «Про позашкільну освіту», № 1841-III, із змінами від 06 червня 2005 р., URL: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_03/202, дата звернення: 22.12.2021 г.

---

³⁴ *Життєва компетентність особистості: науково-методичний посібник*, за ред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова, Г.М. Несен, Київ: Богдана, 2003, 520 с.

- Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід*, О. Пометун, Л. Пироженко, Київ: А.П.Н., 2002, 136 с.
- Концепція позашкільної освіти*, „Інформаційний збірник Міністерства освіти України” 1997, № 7, С. 22–32.
- Кремень В.Г., *Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору*, Київ: Педагогічна думка, 2008, 424 с.
- Кремень В.Г., *Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору*, Київ: Педагогічна думка, 2009, 520 с.
- Кремень В.Г., Ільїн В.В., *Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму: монографія*, Київ: Педагогічна думка, 201 с.
- Кузікова С.Б., *Вікова психокорекція. Навч. посібник*, Київ: Главник, 2008. 144 с.
- Кузікова С.Б., *Структурно-змістовий аналіз феномену особистісного саморозвитку: Проблеми сучасної психології. Зб. наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*, Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010, Вип. 10, 910 с.
- Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті*, Київ: Шкільний світ, 2001. 24 с.
- Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті*: затв. указом Президента України від 17.04.2002 р., „Освіта” 2002, № 347, 24 квіт.–1 трав., С. 2–16.
- Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні*, „Освіта України”, № 94 (від 3.12. 2004 р.), С. 6–10.
- Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи, М-во освіти і науки України, URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>, дата звернення: 17.11.2021 г.
- Петренко О.Б., *Педагогіка діалогу В.О. Сухомлинського як умова виховання толерантності особистості*, „Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського” Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2014, Вип. 146(108), С. 98–102.
- Пустовіт Г.П., Гринькова Н.М., *Теорія і практика позашкільної освіти. Практикум: навч.-метод. посіб. для здобувачів освітнього рівня доктор філософії (PhD) за спеціальністю*, Рівне: РДГУ, 2021, 184 с.
- Пустовіт Г.П., *Позашкільна освіта і виховання. Підручник*, авт. Київ: Педагогічна думка, 2013, 272 с.
- Пустовіт Г.П., *Позашкільні навчальні заклади – погляд у майбутнє. Нова педагогічна думка: «Формування соціальної компетентності вихованців позашкільних навчальних закладів»*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 9–10 червня 2011р., Рівне 2011, №3, С. 17–19.
- Пустовіт Г.П., *Теоретико-прикладні конструкти соціально-педагогічної роботи з учнями у закладах позашкільної освіти, Соціальна робота і соціальна освіта. УДПУ ім. Павла Тичини*. 2018. Вип. 1. С. 6–12.
- Пустовіт Г.П., *Ціннісні виміри сучасної позашкільної освіти*, „Нова педагогічна думка” 2020, № 2, С. 150–164.

- Саух П.Ю., *Сучасна освіта: портрет без прикрас (між негативною креативністю ідей і українською вестернізацією). Розвиток сучасної освіти: освіто логічні наголос: наук. пр.*, за матер. Першої Всеукр. наук.-прак. конф. «Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти», Київ: Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2011, 152 с.
- Сухомлинський В.О., *Виховання і самовиховання*, Вибр.тв.: в 5 т., Київ: Рад. шк., 1977, Т. 5, С. 229–239.
- Феномен інновації: освіта, суспільство, культура: монографія*, За ред. В.Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2008, 472 с.
- Формування ціннісних орієнтирів навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах: монографія*, за ред. В.В. Мачуського, Київ: Видавництво «Сталь», 2017, 220 с.
- Ящук І.П., *Основи соціального партнерства в навчально-виховному закладі у творчій спадщині В. Сухомлинського*, „Науковий вісник МДУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки” 2014, Випуск 146(108), С. 176–180.
- Pavlyk N.P., Pustovit H.P., *The content analysis of practices and projects of organizing non-formal education in Ukraine*, „Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка” 2019, № 1, С. 82–88.

SUMMARY

Hryhorii Pustovit

Theoretical and applied principles of social protection of children and student youth in extracurricular education institutions

Theoretical analysis of pedagogical theory and generalization of pedagogical experience in the field of out-of-school education on substantiation and characteristics of theoretical and applied bases of social protection of children and student youth in out-of-school education institutions is carried out. The essence and characteristics of the leading theoretical and applied constructs of the methodological basis for solving the problem of social protection of children and students in out-of-school education institutions are revealed.

Key words: out-of-school education, out-of-school education institutions, children and student youth, social protection, social adaptation and socialization, creative educational environment.

STRESZCZENIE

Hryhorii Pustovit

**Teoretyczne i stosowane zasady ochrony socjalnej dzieci i studentów
w pozaszkolnych placówkach oświatowych**

Przeprowadzono analizę teoretyczną teorii pedagogicznej i upowszechnienia doświadczeń pedagogicznych w zakresie wychowania pozaszkolnego na podstawie uzasadnienia i charakterystyki teoretycznych i stosowanych podstaw ochrony socjalnej dzieci i młodzieży studenckiej w placówkach oświaty pozaszkolnej. Przedstawiono istotę i charakterystykę wiodących konstruktów teoretycznych i stosowanych metodologicznych podstaw rozwiązywania problemu ochrony socjalnej dzieci i uczniów w placówkach oświaty pozaszkolnej.

Słowa kluczowe: edukacja pozaszkolna, placówki oświaty pozaszkolnej, dzieci i młodzież studencka, ochrona socjalna, adaptacja i socjalizacja społeczna, kreatywne środowisko wychowawcze.

REDAKTORZY OPRACOWANIA:

ANNA PAWLAK, doktor prawa, radca prawny, adiunkt, Instytut Nauk Prawnych, Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie.

BEATA SKWAREK, doktor nauk humanistycznych z zakresu pedagogiki, adiunkt, Zakład Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych i Humanistycznych, Collegium Witelona Uczelnia Państwowa.

JUSTYNA STADNICZEŃKO, doktor prawa, adiunkt, Instytut Nauk Prawnych, Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie, sędzia Sądu Okręgowego w Opolu.

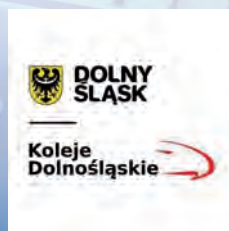
OKSANA PETRENKO, profesor, doktor nauk pedagogicznych, kierownik Katedry Teorii i Metodologii Edukacji, Rówieński Państwowy Uniwersytet Humanistyczny.

COLLEGIUM
WITELONA
Uczelnia Państwowa

Publikacja stanowi rezultat współpracy wielu ośrodków akademickich, podmiotów edukacyjnych, organizacji społecznych w toczącej się dyskusji na arenie międzynarodowej na temat rozwoju oraz bezpieczeństwa dzieci we współczesnym świecie. Jest to wspólna inicjatywa Collegium Witelona Uczelnia Państwowa i Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej w Warszawie przy współpracy z ukraińskim i niemieckim środowiskiem naukowym prowadzonej od roku 2018.

Publikacja *W trosce o rozwój i bezpieczeństwo dziecka we współczesnym świecie. Aspekty społeczno-prawne* jest zbiorem opracowań poświęconych złożonemu zagadnieniu społeczno-prawnym i problemom związanym z funkcjonowaniem dzieci w środowiskach społecznych, w szczególności rodzinnym oraz szkolnym.

ISBN 978-83-66552-55-5

9 788366 552555